

การประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม
An Evaluation of the Students' Moral and Ethical Development Project
in Sapphawitthayakhom School

จิระพงษ์ สุริยา*

บทคัดย่อ

การประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคมมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินบริบทของโครงการ ประเมินปัจจัยนำเข้าของโครงการ ประเมินกระบวนการดำเนินงานของโครงการ และประเมินผลผลิตของโครงการในด้านผลที่เกิดจากการดำเนินงานตามโครงการและความพึงพอใจที่มีต่อโครงการ โดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPP กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารและครูโรงเรียนสรรพวิทยาคม คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม ฉบับที่ 1 ประเมินโครงการด้านบริบท และด้านปัจจัยนำเข้าของโครงการ ฉบับที่ 2 ประเมินด้านกระบวนการดำเนินงานของโครงการ และฉบับที่ 3 ประเมินด้านผลผลิตและความพึงพอใจที่มีต่อโครงการ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า โครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ด้านบริบทของโครงการ (Context Evaluation) ด้านปัจจัยนำเข้าของโครงการ (Input Evaluation) ด้านกระบวนการดำเนินงานของโครงการ (Process Evaluation) และด้านผลผลิตของโครงการ (Product Evaluation) ในด้านผลที่เกิดจากการดำเนินงานตามโครงการ คือ พฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน และความพึงพอใจที่มีต่อโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ผ่านเกณฑ์การประเมินทุกด้าน การดำเนินโครงการบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการตามที่ตั้งไว้

คำสำคัญ: การประเมินโครงการ, พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน, รูปแบบการประเมิน CIPP

Abstract

The objective of this study was to evaluate the students' moral and ethical development project in Sapphawitthayakhom school on the aspects of project context, input, implementation process and product on the students' ethical and students' satisfaction. The method is based on the CIPP assessment model. The project samples were administrators and teachers in Sappawittayakhom School, the Basic Education Institution Committee, students and the students' parents. Three Questionnaires were used to collect data on the context and input of the project, the implementation process of the project, and the productivity and satisfaction upon the project. Means and standard deviation were used to analyze the data.

*ผู้อำนวยการโรงเรียนดำนแม่ละเมาวิทยาคม
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38

The results revealed that all aspects of the project context, input, implementation process, and product on the students' ethical and students' satisfaction were rated at a high level and pass the assessment criteria perfectly. As a result, the implementation of this project was able to achieve the objectives of the project as set.

Keywords: project evaluation, students' moral and ethical development, CIPP assessment model.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คุณธรรมและจริยธรรมนั้น เป็นเครื่องกำหนดความเจริญและความเสื่อมของสังคมที่เจริญ จะมีคนทรงคุณธรรมอยู่มาก คนในสังคมมีความประพฤติดี มีการประพฤติปฏิบัติตนที่ไม่เป็นการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นลักษณะของความมีจริยธรรมดีทุกคนในสังคมมีความสุข สังคมนั้นผาสุกและสงบสุขจะประกอบการณ์ใดก็มีความสำเร็จและก้าวหน้า ส่วนสังคมที่เสื่อมคนทรงคุณธรรมมีน้อย ศีลธรรมหรือจริยธรรมของประชาชนจะน้อยลง มีการประพฤติปฏิบัติตนที่ไม่เป็นการเบียดเบียนตนเองและต่อผู้อื่นกันมาก สมาชิกในสังคมจะขาดความสงบสุข ความผาสุกไม่มี สังคมนั้นจะแตกสลายในที่สุด พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2542) กล่าวว่า สังคมไทยกำลังมีปัญหาเรื่องคุณภาพของคนอย่างหนัก คนไทยนั้นมีคุณสมบัติในแง่ดีอยู่มากมายแต่คุณสมบัติในแง่ร้ายนั้นก็มากในการมุ่งตดิ้ง วิวาษณ์วิจารณ์เพื่อหวังในเชิงสร้างสรรค์ เราจะต้องช่วยกันดูแลเอาจะต้องมองในแง่ร้ายให้มาก ลักษณะโดยรวมของคนไทยทั้งประเทศในปัจจุบัน มีดังนี้

1. เป็นคนประมาท คือเป็นคนที่ไม่หวั่นเกรง เผลิดเผลินปล่อยตัว ไม่รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ไม่เร่งรัดจัดทำเรื่องที่ต้องทำเฉื่อยชา ชอบผลัดวันประกันพรุ่งเสมอ
2. เป็นคนขาดความใฝ่รู้
3. เป็นคนอ่อนแอ อาจจะเรียกว่า “ไม่สู้สิ่งยาก” ก็ได้ สังคมไทยกำลังมีปัญหาเรื่องคุณภาพของคนอย่างหนัก ต้องรีบเร่งช่วยกันแก้ไขเป็นการด่วนที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้น โรงเรียนควรจะต้องให้ความสำคัญที่ต้องดำเนินการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนเพื่อสร้างรากฐานให้แก่ชีวิตของเด็กในทุก ๆ ด้าน การศึกษาทำให้คนเจริญงอกงามและการให้การศึกษาที่ดีนั้นจะทำให้คนเจริญงอกงามในทางที่พึงประสงค์และจึงจะได้นักเรียนที่มีคุณภาพของสังคมและเป็นคนกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้รุ่งเรืองต่อไป

จากเป้าประสงค์ของโรงเรียน คือนักเรียนปฏิบัติตามระเบียบวินัย เป็นคนดี มีคุณธรรม มีจิตสำนึกในการรักษากฎระเบียบของโรงเรียน ปฏิบัติตามหลักศาสนา รักษาสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 8 ประการ ค่านิยมหลัก 12 ประการ และวาระเร่งด่วนของโรงเรียน เรื่องระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ดังนั้นเพื่อเพิ่มระดับคุณภาพคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามมาตรฐานด้านผู้เรียนในด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนให้สูงขึ้นและเป็นไปตามที่สถานศึกษากำหนด ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้ปกครองนักเรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญในด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ซึ่งข้าพเจ้านายจิระพงษ์ สุริยา รองผู้อำนวยการโรงเรียนสรรพวิทยาคม ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงาน

รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารงานบุคคล ซึ่งมีกลุ่มงานปกครองนักเรียน กลุ่มงานบุคคล และกลุ่มงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จึงจำเป็นต้องดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้นักเรียนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นโดยอาศัยกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน จึงได้จัดทำโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคมขึ้น และเห็นควรให้มีการประเมินผลโครงการดังกล่าวขึ้น โดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPP เพื่อให้ได้สารสนเทศที่เอื้อต่อการพัฒนาปรับปรุงโครงการ และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียน โรงเรียน ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม โดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPP โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อประเมินบริบทของโครงการ (Context Evaluation) ด้านความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ของโครงการกับนโยบาย ความเหมาะสมของโครงการ และความเป็นไปได้ของโครงการ
2. เพื่อประเมินปัจจัยนำเข้าของโครงการ (Input Evaluation) ด้านความพร้อมของบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณในการดำเนินงานโครงการ
3. เพื่อประเมินกระบวนการดำเนินงานของโครงการ (Process Evaluation) ด้านการปฏิบัติงานตามขั้นตอนต่าง ๆ และการติดตามโครงการ
4. เพื่อประเมินผลผลิตของโครงการ (Product Evaluation) ด้านผลที่เกิดจากการดำเนินงานตามโครงการและความพึงพอใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง

วิธีการดำเนินการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการประเมินครั้งนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 5,652 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารและครูโรงเรียนสรรพวิทยาคม จำนวน 143 คน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 13 คน (ยกเว้นผู้บริหารสถานศึกษาและตัวแทนครู) นักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม จำนวน 2,762 คน และผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 2,734 คน (ผู้ปกครองของนักเรียนที่มีบุตร 2 คนขึ้นไป จำนวน 28 คน)

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประเมิน ผู้ประเมินกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie, R.V., and Morgan D.W., 1970: 607 – 610, อ้างถึงใน พิสนุพงศ์ศรี, 2553: น. 95 – 96) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 360 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารและครูโรงเรียนสรรพวิทยาคม จำนวน 28 คน ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบง่ายโดยการจับฉลาก คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งศึกษาจากประชากร จำนวน 13 คน (ยกเว้นผู้บริหารสถานศึกษา และตัวแทนครู) นักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม จำนวน 160 คน ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบง่ายโดยการจับฉลาก และผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 159 คน ซึ่งเป็นผู้ปกครองของนักเรียนที่สุ่มได้

2. ตัวแปรที่ศึกษา

2.1 บริบทของโครงการ (Context Evaluation) ด้านความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ของโครงการกับนโยบาย ความเหมาะสมของเนื้อหาสาระของโครงการ

2.2 ปัจจัยนำเข้าของโครงการ (Input Evaluation) ด้านความพร้อมของบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณในการดำเนินงานโครงการ

2.3 กระบวนการดำเนินงานของโครงการ (Process Evaluation) ด้านการปฏิบัติงานตามขั้นตอนต่าง ๆ และการติดตามโครงการ

2.4 ผลผลิตของโครงการ (Product Evaluation) ด้านผลที่เกิดจากการดำเนินงานตามโครงการและความพึงพอใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคมครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) แบ่งออกเป็น 3 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 เป็นแบบสอบถามระดับความคิดเห็นเพื่อประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคมปีการศึกษา 2560 ซึ่งประเมิน 2 ด้าน คือ ด้านบริบท และด้านปัจจัยนำเข้า จำนวน 20 ข้อ โดยมีผู้บริหาร ครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม

ฉบับที่ 2 เป็นแบบสอบถามระดับความคิดเห็นเพื่อประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคมปีการศึกษา 2560 ด้านกระบวนการดำเนินงาน จำนวน 10 ข้อ โดยมีผู้บริหาร ครู และนักเรียน เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม

ฉบับที่ 3 เป็นแบบสอบถามระดับความคิดเห็นเพื่อประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคมปีการศึกษา 2560 ด้านผลผลิตและความพึงพอใจ จำนวน 40 ข้อ โดยมีผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการรายงานการประเมินโครงการครั้งนี้ ได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

4.1 ชี้แจงการเก็บรวบรวมข้อมูลการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ปีการศึกษา 2560 ให้กับผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียนของโรงเรียนสรรพวิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38

4.2 เก็บรวบรวมข้อมูลตามระยะเวลาและขั้นตอนการดำเนินงานโดยผู้ประเมินดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองตามระยะเวลาและขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

4.2.1 เก็บรวบรวมข้อมูลด้านบริบทและด้านปัจจัยนำเข้าตามแบบสอบถามฉบับที่ 1 ในช่วงเวลาก่อนดำเนินโครงการ (พฤษภาคม 2560)

4.2.2 เก็บรวบรวมข้อมูลด้านกระบวนการตามแบบสอบถามฉบับที่ 2 ในช่วงเวลาหลังจากดำเนินโครงการได้ไม่เกิน 2 สัปดาห์ (ธันวาคม 2560)

4.2.3 เก็บรวบรวมข้อมูลด้านผลผลิตและด้านความพึงพอใจตามแบบสอบถาม ฉบับที่ 3 ในช่วงเวลาหลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินโครงการ (มีนาคม 2561)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

5.1 นำแบบสอบถามที่ได้รับคืนทั้งหมดมาตรวจความเรียบร้อยและถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถาม

5.2 นำแบบสอบถามฉบับที่สมบูรณ์ไปวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ผู้วิจัยตั้งไว้ ดังนี้

5.2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่ และค่าร้อยละ แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

5.2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ปีการศึกษา 2560 วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ได้จากการวิเคราะห์มาแปลผลโดยกำหนดค่าในการแปลความหมายตามเกณฑ์ค่าเฉลี่ย (บุญชม ศรีสะอาด, 2553: น. 160)

สรุปผลการวิจัย

ผลการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม สรุปผลได้ ดังนี้

1. ผลการประเมินบริบทของโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ปีการศึกษา 2560 ในด้านความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ของโครงการกับนโยบาย ความเหมาะสมของโครงการและความเป็นไปได้ของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้

2. ผลการประเมินปัจจัยนำเข้าของโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ปีการศึกษา 2560 ในด้านความพร้อมของบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณในการดำเนินงานโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้

3. ผลการประเมินกระบวนการดำเนินงานของโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ปีการศึกษา 2560 ในด้านการปฏิบัติงานตามขั้นตอนต่าง ๆ และการติดตามโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้

4. ผลการประเมินผลผลิตของโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ผู้ประเมินได้ประเมินผลสำเร็จที่เกิดจากการประเมินโครงการ คือ การมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ได้แก่ ความขยัน ความประหยัด ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความมีวินัยและประเมินความพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการ

4.1 ผลการวิเคราะห์การประเมินพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

4.1.1 ผลการวิเคราะห์การประเมินพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ด้านความขยันตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้

4.1.2 ผลการวิเคราะห์การประเมินพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้านความประหยัด ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้

4.1.3 ผลการวิเคราะห์การประเมินพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้านความซื่อสัตย์ ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้

4.1.4 ผลการวิเคราะห์การประเมินพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้านความสามัคคี ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้

4.1.5 ผลการวิเคราะห์การประเมินพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้านความมีวินัย ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้

4.2 ผลการประเมินระดับความพึงพอใจของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ปีการศึกษา 2560 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้

สรุปจากผลการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ผู้ประเมินได้ใช้รูปแบบการประเมิน CIPP ประเมินโครงการทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านบริบทของโครงการ (Context Evaluation) ด้านปัจจัยนำเข้าของโครงการ (Input Evaluation) ด้านกระบวนการดำเนินงานของโครงการ (Process Evaluation) ด้านผลผลิตของโครงการ (Product Evaluation) โดยผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ทุกด้าน ดังนั้นการดำเนินโครงการนี้จึงบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการตามที่ตั้งไว้

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม มีประเด็นที่น่าสนใจอภิปราย ดังนี้

1. ผลการประเมินบริบทของโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ปีการศึกษา 2560 ในด้านความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ของโครงการกับนโยบาย ความเหมาะสมของโครงการและความเป็นไปได้ของโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการวางแผนจัดทำโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ได้มีการศึกษากรอบนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา วิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหาของโรงเรียนทั้งภายในและภายนอก ประเมินสภาพของโรงเรียนเพื่อหาความต้องการจำเป็นแล้วจึงวางทิศทางการพัฒนากำหนดนโยบายและเป้าหมายของโรงเรียน ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ที่ชัดเจนแผนปฏิบัติการประจำปี โครงการและรายละเอียดของโครงการต่าง ๆ เกิดขึ้นจากการร่วมคิด ร่วมทำของคณะกรรมการและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคน ซึ่งกระบวนการดังกล่าว

สอดคล้องกับกระบวนการจัดทำแผนกลยุทธ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ว่า การจัดทำแผนกลยุทธ์ให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล คือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการของผู้ที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม มีการติดตามประเมินผลและโครงการมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติที่สามารถพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วัชรวิรัตน์ บุพศิริ (2553) ที่พบว่า ผลการประเมินโครงการพุทธธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดนครพนม ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครองนักเรียน และคณะกรรมการสถานศึกษา มีความเหมาะสมในระดับมาก

2. ผลการประเมินปัจจัยนำเข้าของโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ปีการศึกษา 2560 ในด้านความพร้อมของบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณ ในการดำเนินงานโครงการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ผู้รับผิดชอบและผู้บริหารโครงการมีความละเอียดรอบคอบในการวางแผนทุกขั้นตอน มีการศึกษาและใช้ข้อมูลประกอบการวางแผนทุกกิจกรรม มีการประชุมชี้แจงแนวทางการปฏิบัติกิจกรรมแก่ครู นักเรียนในการดำเนินงานกิจกรรม แต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน นอกจากนี้เมื่อปฏิบัติตามกิจกรรมแล้ว จะมีการตรวจสอบและประเมินผลทุกขั้นตอน นำผลการประเมินมาวิเคราะห์พิจารณาหาสาเหตุข้อบกพร่องและปรับปรุงแก้ไขทุกกิจกรรม ผู้บริหารสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมและสนับสนุนโครงการ ซึ่งนับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ปัจจัยนำเข้าของโครงการ/กิจกรรม และผู้ประเมินได้ใช้รูปแบบการประเมิน CIPP ซึ่งทำการประเมินอย่างต่อเนื่องและได้ปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามโครงการเป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามวัตถุประสงค์ของโครงการ/กิจกรรม และตามเจตนาของการประเมินสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉลอง พันธุ์เกียรติ (2553) ที่พบว่า ด้านปัจจัยนำเข้าของโครงการในภาพรวมผลการประเมินโครงการด้านปัจจัยนำเข้าของผู้อำนวยการ ครูผู้สอน พระวิทยากร มีความเห็นอยู่ในระดับมาก

3. ผลการประเมินกระบวนการดำเนินงานของโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ปีการศึกษา 2560 ในด้านการปฏิบัติงานตามขั้นตอนต่าง ๆ และการติดตามโครงการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ามีการประชุมและวางแผนการดำเนินโครงการมีความชัดเจนของกิจกรรมที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ทุกกิจกรรม จึงมีการดำเนินการตามแผนอย่างต่อเนื่อง ความสามารถในการบริหารกิจกรรมมีการนิเทศ กำกับ ติดตาม ดูแลและให้ขวัญกำลังใจในการทำงานจากผู้บริหารสถานศึกษา ทำให้เกิดความร่วมมือของคณะทำงานแต่ละกิจกรรมและผู้ที่เกี่ยวข้องและได้รับความร่วมมืออย่างดีจากชุมชนในการจัดกิจกรรม ซึ่งถือว่าหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ให้เกิดขึ้นกับนักเรียนทำให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้นและกระบวนการดำเนินงานมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ อาริยาพงษ์ คำตัน (2554) ที่พบว่า ระดับการปฏิบัติด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

4. การประเมินผลผลิตของโครงการ

4.1 ผลการประเมินพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

4.1.1 ผลการประเมินพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้านความซื่อสัตย์ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ได้แก่ กิจกรรมค่ายธรรมะ กิจกรรมปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึกความเป็นไทย และกิจกรรมคนดีศรีสรรพวิทยาคม ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม พัฒนานักเรียนให้รู้จักและเข้าใจตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประโชติ จันทวิมล (2556) ที่พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม นักเรียนโรงเรียน นวมินทราชินูทิศ หอวัง นนทบุรี อำเภอบางเกร็ง จังหวัดนนทบุรี ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความมีน้ำใจ ด้านความประหยัด ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความขยัน ด้านความมีวินัย และด้านความซื่อสัตย์

4.1.2 ผลการประเมินพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้านความประหยัดตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ได้แก่ กิจกรรมค่ายธรรมะ กิจกรรมปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึกความเป็นไทย และกิจกรรมคนดีศรีสรรพวิทยาคม ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม พัฒนานักเรียนให้รู้จักและเข้าใจตนเอง รักและเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2553) คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย ประหยัด มีความเอื้ออาทรเกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ใฝ่รู้ใฝ่เรียนตลอดชีวิต รักประเทศ รักชาติ ภูมิใจในความเป็นไทย มีวิถีประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข ยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข รังเกียจการทุจริต และต่อต้านการซื้อสิทธิ์ขายเสียง

4.1.3 ผลการประเมินพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้านความซื่อสัตย์ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ได้แก่ กิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมค่ายธรรมะ กิจกรรมปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึกความเป็นไทย และกิจกรรมคนดีศรีสรรพวิทยาคม ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม พัฒนานักเรียนให้รู้จักและเข้าใจตนเองรักและเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิยะดา ศรีเชตรกรณ์ (2553) ที่พบว่า ผลการประเมินผลผลิตของโครงการงานคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติเยาวชนไทยทำดีถวายในหลวง ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 2 พบว่า ผลการประเมินมีความเหมาะสมในด้านผลผลิตตามโครงการ

4.1.4 ผลการประเมินพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้านความสามัคคี ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่านักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรม ตามโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ได้แก่ กิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมค่ายธรรมะ กิจกรรมปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึก ความเป็นไทย และกิจกรรมคนดีศรีสรรพวิทยาคม ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างและ พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม พัฒนานักเรียนให้รู้จักและเข้าใจตนเอง รักและเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น สอดคล้องกับ แนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (2550) ให้ความหมายและคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมของ คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ สามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ทางความคิดความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสามัคคี คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตน ทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลังช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง แก้ปัญหาและขัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้ที่มีเหตุผลยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

4.1.5 ผลการประเมินพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้านความมีวินัย ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรม ตามโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ได้แก่ กิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมค่ายธรรมะ กิจกรรมปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึก ความเป็นไทย และกิจกรรมคนดีศรีสรรพวิทยาคม ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างและ พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม พัฒนานักเรียนให้รู้จักและเข้าใจตนเอง รักและเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น สอดคล้องกับ แนวคิดของกระทรวงศึกษาธิการ (2550) เด็กและเยาวชนผู้ที่ได้รับการบ่มเพาะคุณธรรมในด้านความมีวินัย จะสามารถควบคุมดูแลตนเองให้ประพฤติปฏิบัติ มีสุขนิสัยอันดี มีความอดทน อดกลั้น ควบคุมตนเอง และแสดงออกถึง พฤติกรรมที่เหมาะสม และสอดคล้องกับแนวคิดของสุริย์มาศ สุขกลี (2559) ได้กล่าวไว้ว่า ความมีวินัยทำให้ บุคคลเป็นผู้ที่มีระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ สำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจาของตนในสังคมให้เรียบร้อย ดึงตามเป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน สามารถอยู่ร่วมกันด้วยความสุขสบาย ไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน

4.2 ผลการประเมินระดับความพึงพอใจของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคม ปีการศึกษา 2560 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ชุมชน นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ทุกกิจกรรมตามโครงการ มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตามโครงการ เป็นคณะกรรมการด้านการวางแผน

การดำเนินการ การติดตามและประเมินผล มีส่วนร่วมในการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการดำเนินโครงการและการได้รับเชิญเป็นวิทยากรท้องถิ่น ให้ความรู้ในสาขาที่ถนัด ในกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ผู้ปกครองและชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอื่น ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ในการดำเนินงานของโครงการชุมชนได้มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของโรงเรียน มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหานักเรียน ได้รับทราบผลการเรียน ความประพฤติของนักเรียนและการได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติของโรงเรียน ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ทั้งด้านวิชาการและด้านคุณธรรมจริยธรรมจากโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่องและเป็นระบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวีศักดิ์ อริยวัฒน์วงศ์ (2551) ที่พบว่า ความคิดเห็นของครูผู้สอน ต่อโครงการพัฒนานักเรียนโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยาทั้ง 5 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ครูมีความพึงพอใจต่อการพัฒนานักเรียนอยู่ในระดับมากและความคิดเห็นของนักเรียนต่อการพัฒนานักเรียนของนักเรียน โรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา ด้านผลผลิต (Product) โดยภาพรวม นักเรียนมีวินัยในสภาพที่เป็นจริงอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

- 1.1 ด้านบริบท โครงการมีความเป็นไปได้ที่จะสามารถพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ได้ตั้งนั้นควรมีระยะเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินโครงการ
- 1.2 ด้านปัจจัยนำเข้า ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีส่วนร่วมและสนับสนุนโครงการ ให้มีสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณอย่างเพียงพอต่อการดำเนินโครงการ
- 1.3 ด้านกระบวนการดำเนินงาน ควรมีการประชุม วางแผนการดำเนินโครงการ และมีการนำผลการประเมินไปใช้ในการตัดสินใจและวางแผนปรับปรุงการดำเนินโครงการครั้งต่อไป
- 1.4 ด้านผลผลิต จากผลการประเมินพบว่า จากการจัดกิจกรรมตามโครงการส่งผลให้นักเรียน มีการพัฒนาพฤติกรรมด้านคุณธรรม จริยธรรมในทิศทางที่ดีขึ้น ดังนั้นโรงเรียนควรดำเนินการจัดกิจกรรมตามโครงการต่อไปอย่างต่อเนื่องทุกปีการศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรศึกษาปัจจัยทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียน
- 2.2 ควรศึกษาในเชิงคุณภาพเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียนโรงเรียนสรรพวิทยาคมที่ประสบความสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). **8 คุณธรรมพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2563). **คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ**. สืบค้นเมื่อ 28 สิงหาคม 2563, จาก <http://suratchanee.blogspot.com>
- ฉลอม พันธุ์เกียรติ. (2553). การประเมินโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 วัดพระพุทธบาทวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี).
- ทวีศักดิ์ อริยวัฒน์วงศ์. (2551). การประเมินโครงการพัฒนาวินัยนักเรียนโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ).
- บุญชม ศรีสะอาด. (2553). **การวิจัยสำหรับครู**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ประโชติ จันทวิมล. (2556). **การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม นักเรียนในโรงเรียนนวมินทราชินูทิศทอวังนนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี**. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2542). **พุทธวิธีการสอน**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พิสนุ พองศรี. (2553). **วิจัยทางการศึกษา**. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: ด้านสหวิชาการพิมพ์ จำกัด.
- วัชรวิวรรณ บุพศิริ. (2553). **การประเมินโครงการพุทธธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในจังหวัดนครพนม**. นครพนม: มหาวิทยาลัยนครพนม.
- วิยะดา ศิริเชตรกรณ์. (2553). **การประเมินโครงการงานคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติเยาวชนไทยทำดีถวายในหลวงในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 2**. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร).
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). **แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552 – 2559)**. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.
- สุรีย์มาศ สุขกลี. (2559). **รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กองทุนวิจัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- อาจารย์พงษ์ คำตัน. (2554). **การปฏิบัติตนด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตจังหวัดนครปฐม**. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).